

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-162>

УДК 061.3:303.4:338.432

СТРУКТУРА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ ДО ТА ПІД ЧАС ВІЙНИ – ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

STRUCTURE OF RURAL TERRITORIES OF UKRAINE BEFORE AND DURING THE WAR – ECONOMIC ASPECTS

Столярчук Надія Миколаївна¹кандидат економічних наук, старший дослідник,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9775-093X>**Крилов Микола Миколайович**аспірант,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8107-467X>**Stoliarchuk Nadiia, Krylov Mykola**

National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»

Стаття присвячена аналізу економічної структури сільських територій України до війни та в умовах воєнного стану, а також визначення ключових трансформацій і перспектив розвитку. Проаналізовано економічну структуру сільських територій до 2022 року. Встановлено, що основними аспектами в довоєнний період були: домінування агрохолдингів та експорт зернових, висока частка особистих селянських господарств, спеціалізація, нерозвинена інфраструктура, зайнятість, ринок землі. Визначено, що основними індикаторами економічної структури сільських територій після 2022 року є: втрата угідь та деградація земель, зміна логістики та експорту, стимулювання переробки, зміна структури посівів, трудовий дефіцит та гендерний дисбаланс, адаптація особистих селянських господарств, релокація бізнесу, місцевий ринок. Проаналізовано розподіл територій та загальну кількість суб'єктів господарювання станом на 2024 рік залежно від організаційно-правової форми. Визначено, що ключовою перспективою розвитку є перехід від «сировинної» моделі до «переробної».

Ключові слова: сільські території, підприємництво, сільське господарство, економічна структура, інновації.

The article is devoted to the analysis of the economic structure of rural areas of Ukraine before the war and under martial law, as well as the identification of key transformations and development prospects. It was found that military actions caused profound structural changes that affected all aspects of the functioning of rural areas, including their economic structure, which made the study relevant. The economic structure of rural areas until 2022 was analyzed. It was established that the main aspects in the pre-war period were: the dominance of agricultural holdings and grain exports, a high share of individual peasant farms, specialization, underdeveloped infrastructure, employment, land market. It was determined that the main indicators of the economic structure of rural areas after 2022 are: loss of land and land degradation, changes in logistics and exports, stimulation of processing, changes in the crop structure, labor shortage and gender imbalance, adaptation of individual peasant farms, business relocation, local market. The distribution of territories and the total number of business entities as of 2024, depending on the organizational and legal form, were analyzed. It was established that as of 2024, the largest number of business entities in rural areas were farms (68.6%), while they owned 24.9% of agricultural land. Limited liability companies and joint-stock companies accounted for 19.7% and 0.6%, respectively, in the structure of agricultural business entities, which is 3 times less than the number of farms. They owned 52.5% and 2.5% of agricultural land, respectively. It was determined that the key development perspective is the transition from the "raw material" model to the "processing" one. It has been determined that rural areas of Ukraine before the war were characterized by agricultural specialization, a significant role of large agricultural enterprises, and the presence of structural problems, such as insufficient infrastructure development and labor migration. The dependence of the further development of rural areas of Ukraine on the effectiveness of state policy, international support, and the ability to adapt to new conditions has been established.

Keywords: rural areas, entrepreneurship, agriculture, economic structure, innovation.

¹ Публікація містить результати досліджень за програмою Центру Мерошевського

Постановка проблеми. Структура сільських територій – це складна, багаторівнева система, яка включає просторові, соціальні, економічні та екологічні компоненти. До економічної структури зазвичай відносять суб'єкти підприємництва на селі, диверсифікація бізнесу та сільську зайнятість.

Сільські території України традиційно відіграють ключову роль у формуванні національної економіки, забезпечуючи продовольчу безпеку держави та значну частку експортних надходжень. До початку повномасштабної війни у 2022 році аграрний сектор був одним із провідних драйверів економічного зростання країни. Проте військові дії спричинили глибокі структурні зміни, які вплинули на всі аспекти функціонування сільських територій, в тому числі їх економічну структуру, що і зумовило актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аналізу зміни структури сільських територій України, особливо актуальні в період військової агресії та євроінтеграційних процесах. З метою ефективного розвитку сільських територій на національному рівні була затверджена Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року [8]. Науковцями в галузі сільського господарства Лупенко Ю.О., Нечипоренко О.М., Пугачовим М.І. запропоновано наукову доповідь «Розвиток аграрного сектору та сільських територій в умовах воєнного стану й повоєнного відновлення» [4].

Солошенко Р.М. зазначає, що відновлення аграрного сектору України після війни має ключове стратегічне значення, оскільки воно сприяє зміцненню економічної стабільності держави, гарантуванню продовольчої безпеки та відновленню позицій країни на світових ринках сільськогосподарської продукції [6]. Байдала В.В., Гаврилюк В.А. [1], наголошують, що у період війни стратегія малих господарств повинна одночасно знижувати поточні ризики та закладати основу для розвитку після її завершення. Основними пріоритетами є забезпечення продовольчої безпеки, гарантування безпечності й безперервності виробництва, підтримання фінансової стійкості, розвиток кооперації, впровадження сучасних технологій, підвищення кліматичної стійкості, інвестування в людський капітал, дотримання стандартів і розширення партнерських зв'язків. За переконанням Петренка К.В., ефективна реалізація реформ в аграрній сфері стане вирішальною передумовою для

успішної інтеграції України до Європейського Союзу [2].

Однак, не дивлячись на наявність досліджень в даному напрямку, питання економічних аспектів структури сільських територій України до та під час війни залишається відкритим.

Метою даного дослідження є аналіз економічної структури сільських територій України до війни та в умовах воєнного стану, а також визначення ключових трансформацій і перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. До 2022 року сільські території України характеризувалися домінуванням аграрного виробництва. Основними видами економічної діяльності були рослинництво і тваринництво, причому перше значно переважало. Україна займала провідні позиції на світових ринках зерна, кукурудзи, соняшникової олії.

Сільські території формувалися під впливом ринкових трансформацій, що відбувалися після розпаду СРСР. Це призвело до зміни форм власності на землю, появи нових організаційно-правових форм господарювання та зростання ролі приватного сектору [2].

Важливою особливістю довоєнної структури було домінування великих аграрних підприємств – агрохолдингів. Вони контролювали значні площі сільськогосподарських земель і мали доступ до сучасних технологій, інновацій, інвестицій та міжнародних ринків. Перевагами агрохолдингів були: висока продуктивність; ефективне використання ресурсів; експортна орієнтація.

Водночас їх домінування сприяло: концентрації земельних ресурсів; витісненню малих фермерських господарств; обмеженому розвитку місцевих економік.

Малі фермерські господарства становили значну частку суб'єктів господарювання, але їх внесок у валову продукцію був відносно меншим. Основними проблемами були: обмежений доступ до кредитування; недостатній рівень технічного забезпечення; слабка інтеграція у ринки збуту [1]. Попри це, вони відігравали важливу соціальну роль, забезпечуючи зайнятість населення та підтримуючи локальні економіки. Сільська економіка була переважно монокультурною та орієнтованою на великий агробізнес (табл. 1).

В умовах війни відбуваються важливі структурні зміни в економіці сільських територій. Однією з ключових тенденцій є диверсифікація виробництва та зменшення

Таблиця 1

Економічна структура сільських територій до 2022 р.

Індикатор	До 2022 р.
Домінування агрохолдингів та експорт зернових	Основою економіки було виробництво зернових (кукурудза, пшениця) та олійних (соняшник) культур. Понад 68 % с/г продукції вироблялося великими підприємствами.
Висока частка особистих селянських господарств (ОСГ)	Водночас, населення виробляло значну частину тваринницької продукції (близько 80 % молока та понад 44 % м'яса) та картоплі/овочів.
Спеціалізація	Чітка зональна спеціалізація (Степ – зернові та соняшник, Лісостеп/Полісся – зернові, цукровий буряк, тваринництво).
Нерозвинена інфраструктура	Низький рівень диверсифікації сільської економіки (брак переробних підприємств, слабка сфера послуг), орієнтація на експорт сировини.
Зайнятість	Сільське господарство забезпечувало робочими місцями близько 17 % економічно активного населення.
Ринок землі	Напередодні війни (з липня 2021) було відкрито ринок землі, що почало активізувати інвестиції.

Джерело: сформовано авторами на основі [3; 4; 5; 8]

залежності від вузької спеціалізації. Безумовно, на продовольчу безпеку впливає стан сільськогосподарських земель після воєнних дій [7].

Порушення глобальних логістичних ланцюгів стимулювало розвиток локальних ринків і коротких ланцюгів постачання. Сільські громади почали більше орієнтуватися на внутрішній ринок і самозабезпечення. Війна

спричинила деіндустріалізацію, втрату угідь, логістичні кризи, але й стимулювала переробку. (табл. 2).

Зросла роль держави та міжнародних організацій у підтримці аграрного сектору. Запроваджуються програми фінансової допомоги, відновлення інфраструктури та підтримки фермерів. Також спостерігається поступове впровадження інновацій і цифрових техноло-

Таблиця 2

Економічна структура сільських територій після 2022 р.

Індикатор	Після 2022 р.
Втрата угідь та деградація земель	Втрачено значні площі через окупацію, бойові дії та мінування (понад 266 млрд грн збитків в агросекторі).
Зміна логістики та експорту	Через блокування портів фокус змістився на західні кордони, підвищивши роль західних областей та потребу в нових логістичних шляхах.
Стимулювання переробки	Через складнощі з експортом зерна зростає інтерес до переробки с/г сировини (виробництво борошна, олії, кормів) безпосередньо в регіонах.
Зміна структури посівів	Зменшення посівів енергоємних та дорогих у логістиці культур (кукурудза) на користь більш маржинальних та транспортабельних (соя, ріпак).
Трудовий дефіцит та гендерний дисбаланс	Мобілізація чоловіків та виїзд населення призвели до значної нестачі робочої сили. Навантаження на жінок у сільському господарстві зросло.
Адаптація ОСГ (домогосподарств)	Домогосподарства переорієнтовуються на самозабезпечення, але через брак техніки та інвестицій зменшують обсяги виробництва.
Релокація бізнесу	Переміщення агропідприємств з окупованих/прифронтових територій на захід (переробка, переробка молока).
Місцевий ринок	Підвищення ролі місцевих продовольчих систем через руйнування великих логістичних ланцюгів.

Джерело: сформовано авторами на основі [3; 4; 5; 8]

гій, що може стати основою для подальшої модернізації галузі.

Вплив війни на сільські території має значні регіональні відмінності. Найбільших втрат зазнали східні та південні регіони України, де ведуться активні бойові дії або які перебувають під окупацією. Після початку повномасштабної війни структура суб'єктів господарювання в Україні характеризується значною кількісною перевагою фермерських господарств (табл. 3).

Як видно з таблиці 3, у 2024 р. найбільшу кількість суб'єктів господарювання на сільських територіях складають фермерські господарства (68,6 %), при цьому вони володіють 24,9 % сільськогосподарських угідь. Товариства з обмеженою відповідальністю та акціонерні товариства складають відповідно 19,7 % та 0,6 % в структурі аграрних суб'єктів господарювання, що є в 3 рази менше за кількість фермерських господарств. В їх володінні перебуває 52,5 % та відповідно 2,5% сільськогосподарських угідь.

Центральні регіони зберігають відносну стабільність, однак також відчувають економічні труднощі. Західні регіони стали центрами прийому внутрішньо переміщених осіб, що створило додаткове навантаження на інфраструктуру та ресурси. Такі відмінності формують нову просторову структуру економіки сільських територій України.

Війна спричинила глибокі економічні зміни, зокрема руйнування матеріально-технічної бази, скорочення виробництва, порушення логістики та зміну структури зайнятості. Водночас сучасні виклики відкривають нові можливості для розвитку, зокрема диверсифікацію економіки, розвиток локальних ринків і модернізацію аграрного сектору. Економічна структура сільських територій стала менш стійкою до зовнішніх шоків, але більш гнучкою в питанні адаптації. Основний тренд – перехід від «сировинної» моделі до «переробної», де ключовим фактором стає внутрішня потреба та безпека. А це можливе лише за рахунок впровадження нових технологій, інновацій, модернізації виробництва та впровадження європейських стандартів якості.

Подальший розвиток сільських територій України залежатиме від ефективності державної політики, міжнародної підтримки та здатності адаптуватися до нових умов.

Висновки. Отже, сільські території України до війни характеризувалися аграрною спеціалізацією, значною роллю великих аграрних підприємств і наявністю структурних проблем, таких як недостатній розвиток інфраструктури та трудова міграція.

Війна спричинила глибокі економічні зміни, зокрема руйнування матеріально-технічної бази, скорочення виробництва, порушення логістики та зміну структури зайнятості. Водночас сучасні виклики відкривають нові можливості для розвитку, зокрема диверсифікацію економіки, розвиток локальних ринків і модернізацію аграрного сектору. Економічна структура сільських територій стала менш стійкою до зовнішніх шоків, але більш гнучкою в питанні адаптації. Основний тренд – перехід від «сировинної» моделі до «переробної», де ключовим фактором стає внутрішня потреба та безпека. А це можливе лише за рахунок впровадження нових технологій, інновацій, модернізації виробництва та впровадження європейських стандартів якості.

Таблиця 3

Розподіл територій та загальна кількість суб'єктів господарювання станом на 2024 рік залежно від організаційно-правової форми

Індикатор	ТОВ	Фермерські господарства	Приватні підприємці	Акціонерне товариство	Кооперативи всіх форм	Інші
Кількість суб'єктів	19,7%	68,6%	8,2%	0,6%	1,0%	1,9%
Сільськогосподарські угіддя загалом	52,5%	24,9%	15,0%	2,5%	1,7%	3,4%
[02] до 50	0,1%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
[03] 50-100	0,2%	1,4%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%
[04] 100-200	0,5%	2,1%	0,2%	0,0%	0,0%	0,1%
[05] 200-500	1,7%	4,5%	0,8%	0,0%	0,1%	0,2%
[06] 500-1000	3,6%	4,9%	1,5%	0,1%	0,2%	0,3%
[07] 1000-2000	7,3%	5,0%	3,0%	0,2%	0,4%	0,6%
[08] 2000-5000	13,4%	4,1%	4,5%	0,7%	0,6%	1,3%
[09] 5000-10000	7,2%	1,2%	2,3%	0,3%	0,4%	0,7%
[10] понад10000	18,6%	0,4%	2,6%	1,1%	0,0%	0,2%

Джерело: сформовано авторами на основі [3; 4; 5]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Байдала В.В., Гаврилюк В.А. Сталій розвиток сільських територій крізь призму стратегічних пріоритетів малих форм господарювання. *Економіка та суспільство*. 2025. 78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-111>.
2. Петренко К.В., Золотоверх Л.В. Трансформація економічного розвитку агросектору України в умовах інтеграції до ЄС. «*Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"*». № 28, 2024. С. 38-45. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.28.2024.302777>
3. Риковська О. Аналіз стану сільського господарства України та імплементація нормативно-правових актів ЄС, дотичних до аграрних та довкілєвих питань / О. Риковська, О. Фраєр, О. Михайленко; за ред. М. Белкіна, А. Даниляк. Київ: ГО "Екодія", 2024. 22 с.
4. Розвиток аграрного сектору та сільських територій в умовах воєнного стану й повоєнного відновлення: наукова доповідь / [Ю.О. Лупенко, О.М. Нечипоренко, М.І. Пугачов, та ін.]. К.: ННЦ «ІАЕ», 2023. 224 с.
5. Сікачина О., Гагалюк Т. Аналітичний огляд структури аграрного сектора України в контексті Європейської інтеграції. Агрополітичний звіт. Німецько-український агрополітичний діалог. 2025. <https://www.apd-ukraine.de>.
6. Солошенко Р.М. Напрями відновлення аграрного сектору України у післявоєнний період. *Право та державне управління*. 2023. № 2. 533-541. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.78>.
7. Столярчук Н.М. Аналіз забруднення сільськогосподарських територій України та можливість застосування міжнародних інноваційних підходів у вирішенні проблеми. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2023. № 3 (25). С. 57-64. DOI: 10.5281/zenodo.8411919.
8. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року від 15 листопада 2024 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>.

REFERENCES:

1. Baydala V.V., Havrylyuk V.A. Stalyy rozvytok silskykh terytoriy kriz pryzmu stratehichnykh priorytetiv malykh form hospodaryuvannya [Sustainable development of rural areas through the prism of strategic priorities of small forms of management]. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2025. 78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-111>.
2. Petrenko K.V., Zolotoverkh L.V. Transformatsiya ekonomichnoho rozvytku ahrosektoru Ukrayiny v umovakh intehratsiyi do YES. [Transformation of the economic development of the agricultural sector of Ukraine in the context of integration into the EU]. "*Economic Bulletin of NTUU "Kyiv Polytechnic Institute"*". No. 28, 2024. P. 38-45. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.28.2024.302777>
3. Rykovska O. Analiz stanu silskoho hospodarstva Ukrayiny ta implementatsiya normatyvno-pravovykh aktiv YES, dotychnykh do ahrarynykh ta dovkillievykh pytan. [Analysis of the state of agriculture in Ukraine and the implementation of EU regulatory legal acts related to agricultural and environmental issues] / O. Rykovska, O. Frayer, O. Mykhailenko; ed. M. Belkina, A. Danylyak. Kyiv: NGO "Ekodiya", 2024. 22 p.
4. Rozvytok ahrarynoho sektoru ta silskykh terytoriy v umovakh voyennoho stanu u povoyennoho vidnovlennya: naukova dopovid. [Development of the agricultural sector and rural areas under martial law and post-war recovery: scientific report] / [Yu.O. Lupenko, O.M. Nechyporenko, M.I. Pugachev, and others]. Kyiv: NNC "IAE", 2023. 224 p.
5. Sikachyna O., Gagalyuk T. Analitychnyy ohlyad struktury ahrarynoho sektoru Ukrayiny v konteksti Yevropeyskoyi intehratsiyi. [Analytical review of the structure of the agricultural sector of Ukraine in the context of European integration]. Agropolitical report. German-Ukrainian agropolitical dialogue. 2025. <https://www.apd-ukraine.de>.
6. Soloshenko R.M. Napriamy vidnovlennya ahrarynoho sektoru Ukrayiny u pislyavoyennyu period [Directions for the restoration of the agricultural sector of Ukraine in the post-war period]. *Law and public administration*. 2023. No. 2. 533-541. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.2.78>.
7. Stoliarchuk N.M. Analiz zabrudnennya silskohospodarskykh terytoriy Ukrayiny ta mozhyvist zastosuvannya mizhnarodnykh innovatsiynykh pidkhodiv u vyrishenni problemy. [Analysis of pollution of agricultural territories of Ukraine and the possibility of applying international innovative approaches in solving the problem]. *Economic Journal of Odessa Polytechnic University*. 2023. No. 3 (25). P. 57-64. DOI: 10.5281/zenodo.8411919.
8. Stratehiia rozvytku silskoho hospodarstva ta silskykh terytoriy v Ukraini na period do 2030 roku vid 15 lystopada 2024 r. № 1163. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>.

Дата надходження статті: 23.03.2026

Дата прийняття статті: 14.04.2026

Дата публікації статті: 20.04.2026